

Ήθη και έθιμα της Καθαρής Δευτέρας σε όλη την Ελλάδα.

Σύνταξη επιμέλεια
Ευάγγελος Μαυρογόνατος
13/3/2021

Ετυμολογικά για την λέξη «Κούλουμα» υπάρχουν πολλές εκδοχές ως προς την προέλευση και τη ερμηνεία.

Ο πατέρας της ελληνικής λαογραφίας, Νικόλαος Πολίτης, υποστηρίζει ότι η λέξη προέρχεται από το λατινικό «euuiulus», που σημαίνει αφθονία, αλλά και τέλος.

Τα κούλουμα εκφράζουν, δηλαδή, τον επίλογο της Αποκριάς και παράλληλα την έναρξη της περιόδου της Σαρακοστής (σαράντα ημέρες για το Πάσχα).

Μια άλλη εξίσου πιθανή θεωρία θέλει τα κούλουμα να προέρχονται από την, επίσης λατινική, λέξη «columna» – που σημαίνει κίονας, κολώνα– κι αυτό γιατί οι Αθηναίοι συνήθιζαν να γιορτάζουν την Καθαρή Δευτέρα στις «κολώνες», δηλαδή στις Στήλες του Ολυμπίου Διός, χωρίς φυσικά να ξεχνούν να πάρουν μαζί τους το χάρτινο σύγνεργο του υπαίθριου παιχνιδιού, που τελικά επικράτησε ως έθιμο.

Η Καθαρά Δευτέρα ονομάστηκε έτσι από τον χριστιανικό λαό και σημαίνει πνευματική και σωματική “κάθαρση”.

Επίσης, μια άλλη εκδοχή είναι πως ονομάστηκε έτσι επειδή οι νοικοκυρές καθάριζαν τα σκεύη τους όλη μέρα από το φαγοπότι της αποκριάς.

Η ημέρα της Καθαρής Δευτέρας, γιορτάζεται έντονα σε όλη την Ελλάδα, με διάφορα έθιμα και αποτελεί επίσημη αργία.

Συνηθίζεται πανελλαδικά να τρώγεται λαγάνα, δηλαδή άζυμο ψωμί που παρασκευάζεται μόνο εκείνη τη μέρα, ταραμάς, χαλβάς¹ θαλασσινά, λαχανικά, ελιές και φασολάδα χωρίς λάδι.

Έθιμα της Καθαρής Δευτέρας σε πόλεις της Ελλάδος

Κύρια έθιμα σε όλη την Ελλάδα είναι το πέταγμα του χαρταετού αλλά και το λεγόμενο Γαϊτανάκι, έθιμο που έφεραν από τη Μικρά Ασία οι πρόσφυγες.

Σε πάρα πολλές περιοχές της Ελλάδος, τηρούνται πανάρχαια Διονυσιακά και μη έθιμα, την ημέρα αυτή, θα αναφέρω, ενδεικτικά, ορισμένες πόλεις - περιοχές:

¹ Η ονομασία του φαίνεται να προέρχεται από την αραβική ρίζα *حلى* ή *hulw* (χαλβά), που σημαίνει γλυκό. Η προφορά της λέξης στις χώρες αυτές είναι περίπου ίδια, ωστόσο οι παραλλαγές ξεχωρίζουν από την όψη και την υφή. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς μπήκε στην Ελλάδα, πιθανολογείται ότι πέρασε στην ελληνική κουζίνα προς το τέλος του 12^{ου} αιώνα.

Αλεξανδρούπολη.

Άλλο έθιμο με ρίζες στην Τουρκοκρατία είναι εκείνο της μεταμφίεσης κάποιου κατοίκου της Αλεξανδρούπολης σε Μπέη και της περιφοράς του στην πόλη μοιράζοντας ευχές.

Πόρος.

Οι κάτοικοι του Πόρου καθαρίζουν τα μαγειρικά σκευάσματά τους από τα λίπη των κρεάτων που καταναλώθηκαν τις Απόκριες σε ένα έθιμο που αποκαλείται ξάρτυσμα.

Κέρκυρα.

Σε ορισμένα χωριά της Κέρκυρας λαμβάνει μέρος ο Χορός των Παπάδων όπου οι ιερείς στήνουν χορό που ακολουθείται από τους γέροντες.

Κάρπαθος.

Στην Κάρπαθο οδηγούνται στο Λαϊκό Δικαστήριο Ανήθικων Πράξεων από τους Τζαφιέδες, δηλαδή τους χωροφύλακες, οι κάτοικοι που αντάλλαξαν απρεπείς χειρονομίες ώστε να αποδοθεί δικαιοσύνη από τους σεβάσιμους της πόλης.

Γαλαξίδι.

Το αλευρομουτζούρωμα στο Γαλαξίδι, όπου οι καρναβαλιστές πασαλείφονται με αλεύρι και χορεύουν κυκλικά.

Μεσσηνία.

Στη Μεθώνη Μεσσηνίας γίνεται του Κουτρούλη ο γάμος, αναπαράσταση ενός πραγματικού γάμου του 14ου αιώνα, ενώ στη Νέδουσα οι αγρότες προσκαλούν την ευημερία με το αγροτικό καρναβάλι τους.

Βόνιτσα, το έθιμο του «Αχυρένιου Γληγοράκη»

Ο Γληγοράκης λέγεται ότι ήταν ψαράς και απαρνήθηκε τη θάλασσα ψάχνοντας τη μοίρα του στη στεριά.

Οι σημερινοί ψαράδες της Βόνιτσας καταδικάζουν αυτήν του την πράξη και κάθε τέτοια μέρα τον τιμωρούν.

Φτιάχνοντας λοιπόν έναν αχυρένιο ψαρά, τον δένουν σ' ένα γάιδαρο και τον γυρνούν σε όλο το χωριό.

Όσο περνά η μέρα στήνουν μεγάλο γλέντι με τραγούδι και χορό και στη συνέχεια ρίχνουν τον καημένο τον Γληγοράκη σε μια βάρκα που φλέγεται στ' ανοιχτά.

Ο «Βλάχικος Γάμος» της Θήβας

Το έθιμο αυτό χρονολογείται από το 1830 και έχει να κάνει με τα προξενιά που γίνονταν τότε.

Σήμερα πραγματοποιείται παραδοσιακά με το ξύρισμα του γαμπρού και το στόλισμα της νύφης η οποία στην πραγματικότητα είναι άνδρας!

Παράλληλα όλοι οι παρευρισκόμενοι γιορτάζουν τα Κούλουμα με σατιρικά τραγούδια και πολύ χορό.

Το έθιμο των Μουντζούρηδων στον Πολύσιτο της Βιστωνίδας

Εδώ η προετοιμασία ξεκινά από την προηγούμενη μέρα με την παρασκευή της παραδοσιακής Λαγάνας και το βράσιμο της φασολάδας από τις γυναίκες του χωριού, για να προσφέρουν στους επισκέπτες τους την επόμενη μέρα.

Τους επισκέπτες τους περιμένει μια έκπληξη, αφού τους υποδέχονται δύο μεταμφιεσμένοι οι οποίοι προσπαθούν να τους μουντζουρώσουν με την καπνιά από το καζάνι που έβραζε η φασολάδα έτσι ώστε όλοι να γιορτάσουν την Καθαρή Δευτέρα μασκαρεμένοι!

Το έθιμο του «Αγά» στα Μεστά της Χίου

Το έθιμο του Αγά έχει ρίζες από την Τουρκοκρατία και μέχρι σήμερα είναι το ίδιο διασκεδαστικό την ημέρα της Καθαρής Δευτέρας.

Ο Αγάς εισβάλλει στο χωριό με τη συνοδεία του και παίρνει θέση στην κεντρική πλατεία.

Εκεί μαζεύεται ο κόσμος όπου “δικάζεται” για διάφορα παραπτώματα που του καταλογίζονται και πληρώνει το ανάλογο πρόστιμο!

Από αυτή τη διαδικασία δε γλιτώνει κανείς από τους παρευρισκόμενους. Τα χρήματα που μαζεύονται από τα υποτιθέμενα πρόστιμα καταλήγουν στο ταμείο του Πολιτιστικού Συλλόγου του χωριού.

Ένα πρωτότυπο έθιμο με πολύ χιούμορ και κοινωφελές έργο παράλληλα.

Γιατί πετάμε χαρταετό την Καθαρά Δευτέρα – Από πού προήλθε το έθιμο;

Ένα από τα πιο γνωστά έθιμα το οποίο περνά από γενιά σε γενιά είναι και αυτό του πετάγματος του χαρταετού.

Όλοι λίγο ή πολύ έχουν πετάξει την Καθαρά Δευτέρα (κυρίως) έναν χαρταετό της αρεσκείας τους.

Λίγοι όμως γνωρίζουν γιατί πετάμε αετό αυτή τη μέρα, πώς ξεκίνησε το έθιμο.

Ο χαρταετός που πετάμε την Καθαρά Δευτέρα, δεν είναι απλώς ένα ακόμα παιχνίδι, που ίπταται στον αέρα εδώ και χιλιάδες χρόνια.

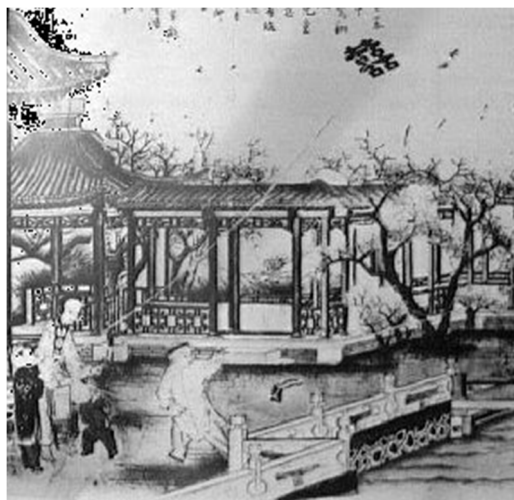
Σύμφωνα με αρχαίες θεωρίες το πέταγμα υποδηλώνει την ανάταση, την κάθαρση της ψυχής μετά το διονυσιακό ξεφάντωμα της Αποκριάς.

Ως χριστιανική θεώρηση το πέταγμα του αετού συμβολίζει το ανθρώπινο πνεύμα που είναι πλασμένο για να πετά στα ουράνια και με αυτόν τον τρόπο είναι σα να ερχόμαστε πιο κοντά στον Θεό.

Πατρίδα του είναι η μακρινή Ανατολή. Η ιστορία του χαρταετού έχει βαθιές ρίζες στην αρχαία Κίνα ξεπερνώντας τα 2.400 χρόνια ζωής.

Αρχικά, βέβαια, υλικό κατασκευής των χαρταετών δεν υπήρξε το χαρτί, αλλά το ξύλο.

Οι λαοί της Ανατολής χρησιμοποιούσαν τους χαρταετούς σε μαγικές τελετές, θρησκευτικές εκδηλώσεις και σε τελετουργίες για τον εξορκισμό του κακού. Πίστευαν ότι όσο ψηλότερα ανεβεί ο αετός τόσο πιο τυχεροί θα είναι.

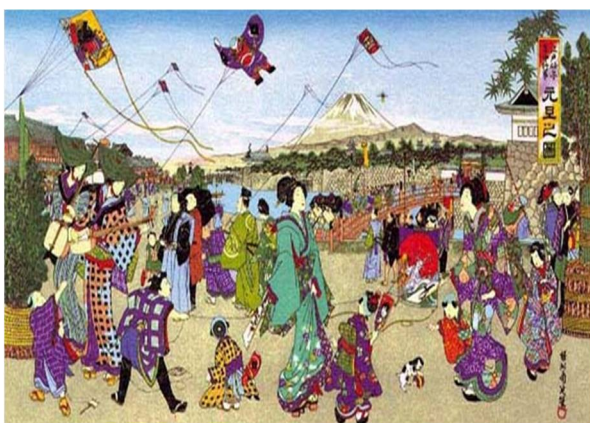
Εικόνα 1Χαρταετός από ξύλο

Εικόνα 2 Κίνα χαρταετός Γουέν

Ο αυτοκράτορας της Κίνας Γουέν Χσουν έκανε πειράματα πτήσεων με αετούς φτιαγμένους από μπαμπού, χρησιμοποιώντας για επιβάτες τους κρατούμενούς του.

Οι τυχεροί που επιζούσαν κέρδιζαν την ελευθερία τους.

Εικόνα 3 Ιαπωνία χαρταετοί

Στην Οσάκα της Ιαπωνίας, κάθε χρόνο, την Πέμπτη ημέρα του Μαΐου, οι μικροί Ιάπωνες περιμένουν με αγωνία το Κοντομόνο—χι ή αλλιώς τη Μέρα των Παιδιών.

Εκείνη την ημέρα, οι οικογένειες που έχουν μικρούς γιους συνηθίζουν να ανεμίζουν στον κήπο πολύχρωμες κορδέλες και πελώριους χαρταετούς σε σχήμα κυπρίνου, που τους έχουν δέσει σ' ένα μεγάλο στύλο από μπαμπού μ' έναν ανεμόμυλο στην κορυφή του.

Οι γιρλάντες και οι χαρταετοί-κυπρίνοι συμβολίζουν την οικογένεια: ο πρώτος χαρταετός τον πατέρα, ο δεύτερος τη μητέρα και ο τρίτος το παιδί-γιο. Ο κυπρίνος είναι ένα δυνατό και γερό ψάρι, γνωστό για την ενεργητικότητα και την αποφασιστικότητά του, καθώς κολυμπάει κόντρα στο ρεύμα και πετάγεται ψηλά πάνω από την επιφάνεια του νερού.

Έτσι, ο κυπρίνος αποτελεί ένα καλό παράδειγμα για τους μικρούς Ιάπωνες, που πρέπει να μάθουν και εκείνοι να ξεπερνούν κάθε εμπόδιο της ζωής με δύναμη και αποφασιστικότητα.

Μια από τις πιο εντυπωσιακές γιορτές με χαρταετούς που “χορεύουν” στους αιθέρες πραγματοποιείται εδώ και χιλιάδες χρόνια στη Βόρεια Ινδία, για την υποδοχή της άνοιξης, με εντυπωσιακές τελετές που έχουν τις ρίζες τους στην ινδουιστική μυθολογία.

Για τον ίδιο λόγο, στη Λαχώρη του Πακιστάν κάθε Φεβρουάριο γίνονται πανηγυρικές εκδηλώσεις, που επαναφέρουν στη μνήμη παγανιστικές συνήθειες του παρελθόντος.

Και στην αρχαιότητα

Εικόνα 4 Αρχύτας

Αλλά και στην ελληνική αρχαιότητα, ο χαρταετός δεν ήταν άγνωστος. Αναφέρεται ότι ο αρχιμηχανικός Αρχύτας του Τάραντα -4ος αι. π. Χ.- χρησιμοποίησε στην αεροδυναμική του τον αετό, ενώ υπάρχει και ελληνικό αγγείο της κλασικής εποχής με παράσταση κόρης, η οποία κρατά στα χέρια της μια μικρή λευκή σαΐτα (είδος αετού) με το νήμα της, έτοιμη να την πετάξει.

Πιθανότατα βέβαια, τα πειράματα ή τα παιχνίδια των Αρχαίων Ελλήνων με τους “αετούς” θα πρέπει να γίνονταν με πανί τουλάχιστον ως το Μεσαίωνα, καθώς η χώρα μας δεν διαθέτε σε αφθονία το χαρτί.

Πολύ αργότερα ο Μάρκο Πόλο γυρίζοντας από τα ταξίδια του, φέρνει το χαρταετό στην Ευρώπη του Μεσαίωνα, όπου τον περιγράφει και για τις επικίνδυνες επανδρωμένες πτήσεις του.

Εικόνα 5 Μάρκο Πόλο

Τα νεότερα χρόνια, πολλές λεπτομέρειες για την παρουσία του χαρταετού στη Γηραιά Ήπειρο έχουμε το 1450 στη Γερμανία και το 1606 στην Ισπανία.

Στη δεύτερη περίπτωση, ένας κληρικός αναφέρει στο ημερολόγιό του ότι χρησιμοποιούσαν τον χαρταετό σαν παιχνίδι χαράς την ημέρα του Πάσχα.

Εικόνα 6 Βενιαμίν Φραγκλίνος

Ακολουθούν οι χρόνοι της επιστημονικής χρησιμοποίησης των χαρταετών (ή και υφασματαετών) ώσπου το 1752 στην Αμερική ο Βενιαμίν Φραγκλίνος εκτέλεσε το διάσημο πείραμά του, διαπιστώνοντας με τεχνητό αετό τον ηλεκτρισμό της ατμόσφαιρας και του κεραυνού, οπότε και κατασκεύασε το αλεξικέραυνο.

Το 1880 ο Αυστραλός Hargrave σχεδίασε έναν τεράστιο αετό για μετεωρολογικές παρατηρήσεις.

Υπάρχει προφορική παράδοση που αγίζει τα όρια του μύθου, ότι τη μεγάλη γέφυρα του Νιαγάρα την άρχισαν, ρίχνοντας απέναντι με χαρταετό το πρώτο σχοινί.

Ο Χαρταετός έφθασε στην Ελλάδα πρώτα από τα λιμάνια Ανατολής (Σμύρνη-Χίο-Κωνσταντινούπολη), τα λιμάνια της Επτανήσου, της Σύρας, των Πατρών και ακολούθησαν τα αστικά κέντρα, όπου μπορούσε κανείς να αγοράσει σπάγκο και χρωματιστό χαρτί.

Ο αϊτός του Μίμη πετά.
Πετά ψηλά στον ουρανό.
Φαίνεται σαν πουλί.
Ο Μίμης τον καμαρώνει
και κρατεί το σχοινί γερά.

Η κατασκευή ενός χαρταετού σήμερα είναι σχετικά εύκολη υπόθεση καθώς υπάρχουν όλα τα τεχνικά μέσα.

ΠΗΓΕΣ:

- Βικιπαίδεια
- Ιστοσελίδες